

**АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ І ТЕМАТИЧНА ПРОГРЕСІЯ
У НАДФРАЗОВИХ ЄДНОСТЯХ ІЗ ПРИЄДНАННЯМ
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)**

У статті розглянуто тема-рема-тематичне членування у зв'язку з лінійною тематичною прогресією у французьких надфразових єдностях із приєднанням; розмежовано автосемантичні і синсемантичні відношення базового речення і приєданого компонента.

Ключові слова: Тема, рема, тематична прогресія, надфразова єдність, приєднаний компонент.

The article deals with actual division due to linear thematic progression in French super phrase unities with addition; division of autosemantic and synsemantic relations of a basic sentence and added component.

Key words: theme, rheme, thematic progression, super phrase unity, added component.

Питання вивчення комунікативно-синтаксичної організації (актуального членування) надфразових єдностей (СФЄ) з приєднаним компонентом через крапку і пов'язаної з цим тематичної прогресії не були предметом окремого розгляду. Очевидна актуальність цієї статті та її мета: уточнити горизонтально-вертикальні відношення компонентів тема-рема-тематичних відношень і розглянути тематичний кінетизм у СФЄ з приєднанням (приєднаною конструкцією – ПК).

У сучасних дослідженнях НФЄ вивчаються в аспекті єдності змісту та структури, що виражені смислом, граматичними та лексичними засобами: всіляке повідомлення більш-менш завершеного змісту, починаючи з НФЄ і закінчуючи дискурсом, може піддаватися лінгвістичному вивченню в двох планах: у плані змісту, тобто комунікативного членування, і в плані формального лексико-граматичного наповнення [1, с. 81].

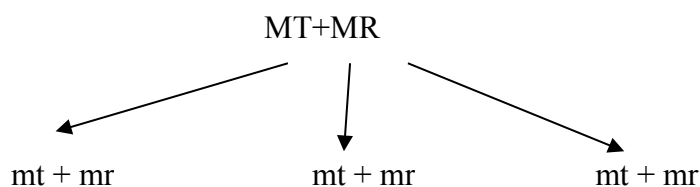
У дослідженнях з романських мов про механізми побудови надфразових єдностей згадував Ж. Рішнер [17, с. 24], який запропонував термін "unite superphrastique" ("фразова єдність") для позначення найбільших маркованих одиниць або послідовностей; відомі також статті М. Кресо [12, с. 21] (автора спеціального дослідження зі стилістики сучасної французької мови) про міжфразові зв'язки в романі Г.Флобера "Салаambo"; дослідження Ж. Антуана [9, с. 32] з тієї ж теми, які здійснювалися з позицій стилістики на матеріалі творів А. Жіда.

У семантичному плані НФЄ характеризуються єдністю теми. НФЄ становить глобальну структуру зі своєю глобальною темою, яку ми називаємо, услід за Т. ван Дейком [13, с. 54], **макротемою**. Вона є денотативним ядром всього дискурсивного відрізка (НФЄ), що вербалізує ментальну структуру через семантичний код номінативних одиниць. У мікротемі присутній один чи декілька референціаторів (класифікаторів) [15, с. 21], які становлять суб'єкти й об'єкти, що маркуються колекторним рядом локальних тем або мікротем [15, с. 56], які безпосередньо скріплюють висловлення розгортаючого фрагменту. **Мікротема** розглядається як референтний маркер макротематичного (них) референціатора (рів) НФЄ, що вербалізує образ предметно-референтної ситуації через акціональний код (змістовий фокус висловлення). Зазвичай у НФЄ може бути необмежена кількість мікротем.

У свою чергу в НФЄ паралельно до мікротематичного колекторного ряду формується мікрорематичний колекторний ряд, що представляє макрорематичний (ні) референціатор (и) та забезпечує смислову домінанту дискурсивного відрізка. **Макрорема** вводить основну

ідею повідомлення і перебуває разом із мікротемою в першому висловленні НФЄ [4, с. 47].

Отже, локальні теми і реми семантично пов'язані з мікротемою і макроремою вертикально, ієрархічно входячи до однієї макроструктури, і горизонтально, тобто лінійно, синтагматично:

Горизонтально-вертикальні відношення між тема-рематичними компонентами НФЄ

Лексико-граматичні засоби зв'язку між компонентами ПК представлені тематичною лексикою, анафорою, кореференцією тощо.

1. Оскільки в НФЄ розвивається одна мікротема, то в приєднаних компонентах наявні лексеми (мікротеми та мікрореми), що позначають предмети та поняття (референціатори), які відносяться до однієї мікротеми. Це можуть бути відношення включення (видові, родові, супідрядні та антонімічні поняття, відношення частина – ціле) або перехрещення: метонімія, метафора та інші:

Le loup était là, couché dans la neige, lui faisant face, monstrueux de taille, les babines relevées, découvrant des crocs énormes, la langue frémissante, le poil hérissé, les oreilles couchées, les pattes antérieures allongées dans une position de détente. Sa magnifique robe de fourrure grise était toute maculée de sang, des viscères s'échappaient d'une large plaie au ventre. De sa gueule suintait un liquide rosé que s'échappait en buée chaude et fétide [23, с. 161.]

У вищенаведеному прикладі спостерігаються відношення включення (частина – ціле) між лексемами, що складають повідомлення.

2. Анафора встановлює дисиметричне відношення між елементами різного статусу, з яких один (анафор) залежить від іншого (антецеденту). Вона становить часткову або тотальну репризу елементів попереднього ко(н)тексту і може бути еквівалентною та нееквівалентною, про номінальною (резюмуючою прономінальною), адвербіальною, ад'єктивною, вербальною, номінальною (резюмуючою номінальною):

a. *Mlle Marthe souleva ses mains et les laissa retomber grandes ouvertes sur ses cuisses maigres. Elle ne répondit rien se bornant à hocher la tête* [20, с. 37.]

У наведеній приєднувальній конструкції макротематичний компонент *Mlle Marthe* (мадемуазель Марта) презентований прономінальною анафорою *elle* (вона) у приєднаній частині.

b. *Tu avais même eu le temps de prendre un air de feu à la cuisine, à moins qu'il y ait des dames dans le lot. Ce qui arrivait rarement l'hiver* [25, с. 89.]

Тут макрорематичний компонент представлений у приєднаному сегменті резюмуючою про номінальною анафорою *ce qui* (те, що).

c. *Les ministres, à cette époque, se succédaient à la cadence moyenne d'un par quinzaine. Certains ne se maintenaient pas plus de trente-six heures et tombaient dès leur présentation devant les Chambres* [21, с. 220.]

У цій ПК референціатор мікротеми *les ministres* (міністерства) маркується частковою ад'єктивною анафорою *certaines* (деякі).

Кореференція ґрунтується на відношенні симетрії між двома компонентами дискурсу, які не залежать один від одного та інтерпретуються автономно. Це можуть бути симетричні відношення між іменником, що виражає власну назву, та дескриптивним (и) виразом (ами) або між двома чи більше дескриптивними виразами:

C'est un bonhomme à l'aspect compassé. Pieutre avec parfois des élans de bravoure. Vaniteux comme pas un [31, с. 104.]

Цей приклад ілюструє відношення кореференції між трьома дескриптивними виразами.

Тема-рематична прогресія, що є одним із засобів організації когерентних дискурсивних відрізків, є комунікативно-прагматичною категорією, що характеризує ПК. При тема-рематичній прогресії зустрічається як прямий (T+R), так і інверсійний (R+T) порядок актуального членування. У цій статті виділяється два види тема-рематичної прогресії між компонентами НФС:

1. Тема-рематична прогресія між частинами компонентів ПК на рівні зовнішнього актуального членування (НФС та дискурсу). Combettes B., Neveu F., Touratier Ch., Реферовська Є. А. виділяють три типи тема-рематичної прогресії:

а) тема-рематична прогресія з постійною темою, що характеризується репрізою одного й того ж референта в тематичній позиції, згідно з моделлю $T_1 - R_1, T_1 - R_2, T_1 - R_3$, наприклад:

Au dire de certaines gens, Ernesto ne serait pas mort. Il serait devenu un jeune et brillant professeur de mathématiques et puis un savant. Il avait d'abord été nommé en Amérique et puis ensuite un peu partout dans le monde au hasard de l'implantation des grandes centrales scientifiques de la terre [22, с. 147.]

У цьому прикладі з тема-рематичною прогресією із постійною темою мікротематичні елементи *il* (він) створюють прономінальний анафоричний ланцюжок, що дозволяє встановити референційну тотожність з макротематичним референціатором *Ernesto*;

б) лінійна або еволютивна [14, с. 35] тема-рематична прогресія, в якій уся ця частина реми опорного висловлення стає темою наступної одиниці за моделлю: $T_1 - R_1, T_2 (= R_1) - R_2, T_3 (= R_2) - R_3$:

Il ne s'était pas attend à trouver les enfants aussi joyeux. Ils se disputaient pour porter sa valise, s'accrochaient à son bras, s'informaient de l'espèce de bonbons qu'il avait apportés [30, с. 68].

У вищенаведеній НФС частина рематичного компонента попереднього висловлення *les enfants* (діти) анафорично презентована в тематичній зоні приєднаної частини за допомогою особового займенника *ils* (вони);

в) тема-рематична прогресія з похідними темами, яка організується за допомогою мікротем, що є експліцитною або виводиться за допомогою контексту. Вона становить своєрідну "точку прикріплення" для колекторного ряду мікротем, що презентують якийсь її референціатор:

$T_1 - R_1$ $T_1 - R_1$

$T_2 - R_2$

$T_3 - R_3$

Arriva le vendredi soir. Un air frais, un ciel limpide promettaient une nuit admirable et Bertrand Lombard quitta sa maison si doucement qui Marguerite ne s'en aperçut même pas [28, с. 166.]

У цій НФС мікротема *le vendredi soir* (п'ятниця вечір) експліцитно презентована в опорному висловленні з інверсійним актуальним членуванням та розгортається мікротематичним ланцюжком у приєднаному висловлюванні (*un air frais* (свіже повітря), *un ciel limpide* (чисте небо)).

Зауважимо, що у багатьох НФС наявні два чи три типи тема-рематичної прогресії, тобто спостерігається "комплексна" тема-рематична прогресія, наприклад:

Yport n'était qu'un village de pêcheurs avec, comme partout au bord de la mer, quelques maisons où on louait des chambres aux estivants. Le chauffeur dut se renseigner, car il ne connaissait pas les Trochu. Il s'arrêta enfin devant une maison sans étage autour de laquelle séchaient des filets [32, с. 140].

У наведеній НФС між опорним та першим приєднаним висловленнями спостерігається тема-рематична прогресія з похідними темами (*Yport* (село Іпорт), *le chauffeur* (шофер), а другий приєднаний компонент вводиться особовим займенником (*il* (він)), що анафорично представляє субстантив шофер, тобто тут спостерігається тема-рематична прогресія з постійною темою.

2. Тема-рематична прогресія між приєднаними висловленнями на рівні зовнішнього актуального членування.

У сучасних дослідженнях виділяються два типи семантико-прагматичних залежностей між базовою частиною та приєднаним компонентом у приєднувальних конструкціях усередині НФС: автосемантия + автосемантия, автосемантия + синсемантия Combettes В., Петрашевська Ж. Є., Рінберг В. Л. Б. Комбетт називає синсемантичний приєднаний компонент "ремою другої інстанції" (*rhème de seconde instance*) [11 , с. 26]. Г. О. Золотова також наголошує на подвійній функціональній спрямованості реми: "всередині речення вона протиставляється темі, за межами речення вступає в смислові відношення з ремами сусідніх речень" [2 , с. 397].

Аналіз корпусу приєднувальних конструкцій сучасної французької художньої прози дозволяє виділити чотири види відношень між опорним та приєднаним сегментами: автосемантия + синсемантия (Т + R), синсемантия + автосемантия (R + Т), автосемантия + автосемантия (Т + Т), синсемантия + синсемантия (R + R) [3, с. 6]. Наведемо приклади всіх типів залежностей:

(1) *Archambaud ne répondit pas. Il ne se sentait pas le Coeur d'exposer à un condamné à mort les griefs qu'il nourrissait contre lui.* [19.с. 43].

У наведеній ПК без автосемантичної опорної частини не можливо зрозуміти смисл синсемантичного приєданого компонента та експлікувати мікротематичний елемент *il* (він)

(2) *Ils pratiquaient cela eux-aussi. Chaque soir c'était à la porte de la chaumière des Moan, sur le vieux banc de granit, que Yann et Gaud se faisaient leur cour* [29, с. 324]

У цьому прикладі синсемантична частина приєднувальної конструкції винесена на перше місце. Вище наведена побудова притаманна спонтанному мовленню, коли адресант без попереднього обмірковування "нанизує" висловлення. Така послідовність диктується умовами комунікації, зосередженням уваги адресата на більш значущій для нього чи для адресанта інформації.

(3) *Dans l'espace d'un éclair, Joseph se mit à genoux, la suppliant de s'en aller; toutefois la seule pensée d'une attitude aussi humiliante excita sa colère. Moïra se moquerait de lui* [27, с. 268.]

У наведеній вище ПК спостерігаються відношення взаємної синсемантиї, оскільки мікротематичний компонент *la* есплікується у тематичній зоні приєданого висловлення (Мойра), а прономінальний анафор *lui* – в тематичній частині базового висловлення (Жозеф).

(4) *Le train s'ébranla aussitôt, disparut. Il pleuvait, la première pluie de l'automne* [24, с. 28.]

Компоненти цієї структури пов'язані відношеннями взаємної автосемантиї. Між ними немає ніякого контекстуального експліцитного смислового зв'язку. Їхнє перебування у контактній позиції визначається контекстом з певною прагматичною установкою мовця. Перші три приклади наявних семантико-прагматичних відношень при комунікативному приєднанні у надфразових єдностях визначаються як конструкції з контактним приєднанням. Останній тип синтаксичної побудови є прикладом дискантного приєднання [16., с. 838] або "розриву" тема-рематичних зв'язків між компонентами НФС на рівні контексту. Неможливо виділити всі його типи, оскільки між з'єднаними частинами можуть перебувати не тільки одне чи кілька висловлень з експліцитною формою предикації або якісь окремі члени номінального, адвербіального чи іншого характеру, але й невербальні чи паравербальні вияви з боку адресанта або адресата. Отже, дистантне приєднання є контекстуально зумовленим.

Аналіз актуального членування і тематичної прогресії в СФС з приєднанням підводить до визначення основних структурно-семантичних типів комунікативного приєднання. Це вже тема окремої статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин – М.: Наука, 1981. – 138 с.
2. Золотова Г. А., Онипенко Н. К., Сидорова М. Ю. Коммуникативная грамматика русского языка / под общ. ред. д-ра филол. наук Г.А. Золотовой. – М.: Инт-т рус.яз. РАН им. В.В. Виноградова, 2004. – 528 с.
3. Лепетюха А. В. Тема-рематична ізотопія в монологічних і діалогічних надфразових єдностях (на матеріалі французької художньої прози): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / А. В. Лепетюха. – Київ, 2011. – 20 с.
4. Папина А. Ф. Текст: его единицы и глобальные категории / А. Ф. Папина. – Москва, Эдиториал УРСС, 2002. – 368 с.
5. Петрашевская Ж. Е. Синтактико-семантический анализ парцелированных конструкций и их отграничение от присоединения / Петрашевская Ж. Е. // Проблемы языкознания и теории английского языка. – М.: МГПИ им. М. Тореца, 1976. – Вып. 1. – С. 17–22.
6. Реферовская Е. А. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис простого и сложного предложений (на французском языке) / Е. А. Реферовская – М.: Просвещение, 1983. – Ч. 2. – 334 с.
7. Реферовская Е. А. Философия лингвистики Гюстава Гийома / Е. А. Реферовская. – С.-Пб.: Академический проект, 1997. – 128 с.
8. Ринберг В. Л. Конструкции связного текста в современном русском языке / В. Л. Ринберг. – Львов: "Вища школа", 1987. – 168 с.
9. Antoine G. La coordination en français / G. Antoine. – 1962. – t. II. – P. 12–41.
10. Combettes B. Les ajouts après le point: phénomène de décondensation? / Combettes B. // L'information grammaticale, Paris: Peeters, juin 2011. – № 130. – P. 24–29.
11. Combettes B. Le texte informatif / B. Combettes, R. Tomassone. – Aspects linguistiques, Bruxelles, De Boeck, 1988. – 140 p.
12. Cressot M. Le style et ses techniques / M. Cressot. – Paris, Masson, 1959. – 38 p.
13. van Dijk T. A. Strategies of Discourse Comprehension / T. A. van Dijk, W. Kintsch. – New York, New-York Academic Press, 1983. – 186 p.
14. Neveu F. Progressions et ruptures thématiques dans La Condition humaine / Neveu F. // L'information grammaticale, 1995. – № 67. – P. 35–38.
15. Neveu F. Détacher est-ce décondenser? Un regard sur les avant-postes de l'énoncé en français / Neveu F. // L'information grammaticale, Paris: Peeters, juin 2011. – № 130. – P. 18–23.
16. Référovskaja E. Structuration du discours continu / E. Référovskaja. – Proceedings of the eleventh international congress of linguists, Bologna-Florence. – Luigi Heilmann, 1972. – P. 837–839.
17. Rychner J. Analyse d'une unité transphrastique / J. Rychner. – in: Beiträge zur Textlinguistik, München, 1971. – B. 1. – 376 p.
18. Touratier Ch. La sémantique / Ch. Touratier. – Armand Colin, Her Paris, 2001. – 192 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. Aymé, U = Aymé M. Uranus / M. Aymé. – P.: Editions Gallimard, 1995. – 383 p.
20. Clavel, CQVBM = Clavel B. Celui qui voulait boire la mer / B. Clavel. – P.: Robert Laffont, 1963. – 348 p. 17.
21. Druon, ChC = Druon M. La chute des corps / M. Druon. – P.: Le livre de poche, 1989. – 384 p.
22. Duras, PE = Duras M. La pluie d'été / M. Duras. – P.: Gallimard, 1990. – 160 p.
23. Frison-Roche, DM = Frison-Roche La dernière migration / R. Frison-Roche. – P.: B. Arthaud, 1965. – 328 p.
24. Garnier, EB = Garnier Ch. E. Elsa de Berlin / Ch. Garnier. – P.: Club de la femme, 1970. – 256 p.
25. Giono, AF = Giono J. Les âmes fortes / J. Giono. – P.: Gallimard, 1959. – 448 p.
26. Giono, SE = Giono J. Le serpent d'étoiles / J. Giono. – P.: Bernard Grasset, 1981. – 182 p.
27. Green, M = Green J. Moïra / J. Green. – P.: Plon, 1950. – 256 p.
28. Green, V = J. Green Varouna / J. Green. – Paris: Plon, 1965. – 288 p.
29. Loti, PI = Loti P. Pêcheur d'Islande / P. Loti. – Paris: Calmanne Lévy, 1986. – 341 p.
30. Mauriac, MF = Mauriac F. Le mystère Frontenac / F. Mauriac. – P.: Bernard Grasset, 1984. – 191 p.

31. Sarraute, DI = Sarraute N. "disent les imbéciles" / N. Sarraute. – P.: Gallimard, 1976. – 157 p.
32. Simenon, MVD = Simenon G. Maigret et la vieille dame / G.Simenon. – Paris: Presses de la Cité, 1986. – 192 p.